

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ*

Fatma ÇALIK**

ÖZET

Türk ve Macar halklarının ilişkileri çok uzun ve geleneksel dostluğa dayanmaktadır. Macaristan'da 19. yüzyılda başlayan Macar dili ve tarihi alanındaki yoğun çalışmalar, Turancılık akımı ve Türkoloji biliminin doğmasına neden olmuştur. Bu iki disiplinin çalışmaları iki ülke arasındaki kültürel köprülerin güçlenmesine aracılık etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda müttefik olarak savaşan ve imparatorlukların yıkılması ardından kendi millî devletlerini kuran Türkiye ve Macaristan, 1920'li yıllardan itibaren ilişkileri yarı resmî, 18 Aralık 1923 tarihinde imzalanan Dostluk Antlaşması'yla birlikte ise ilişkilerini resmi olarak tesis etmişlerdir. Atatürk Dönemi'nde iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça yoğun ve dostane bir şekilde ilerlemiştir.

Soğuk Savaş olarak da isimlendirilen, iki kutuplu düzende, karşı nüfuz güçlerinde yer almalarına rağmen dostluğa dayalı geleneksel ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Bu çalışmada iki ülkenin ilişkileri, siyasî, ekonomik ve kültürel olarak tasnif edildikten sonra, kadim dostluk ve Türkoloji/Hungaroloji kürsüleri üzerinden nasıl devam ettiği incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Macaristan İlişkileri, Soğuk Savaş, Türkoloji, Hungaroloji.

TURKEY-HUNGARY RELATIONS IN THE COLD WAR ERA

ABSTRACT

Turkish and Hungarian people relationship is based on a long and traditional friendship. Compact researches about Hungarian language and history

* Bu makale yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Fatma Çalik, *Türkiye- Macaristan İlişkileri (1939-1989)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Melek Çolak, Muğla 2013.

** Fatma Çalik, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, E-mektup: ftmcalik@gmail.com.

began in 19th century led to birth of Turan Tacit and Science of Turcology. Studies of these two disciplines intervened to strength cultural bridges. Turkey and Hungary, who fought as allies in World War I and established their national states after the fall of the empire, have established the semi-offical relations since 1920s and offical relations on December 18, 1923 with the Friendship Treaty. During Atatürk's era, relations between the two countries was quite busy and friendly.

Despite taking place in opposing penetrating forces during the bipolar system aka Cold War, two countries maintained their relations based on traditional friendship. In this study we tried to find the two centuries relations in the political, economic and cultural after being classified as the ancient frendship and Turcology/Hungarology attempted to examine how it has continued over the platforms.

Keywords: Turkey-Hungary Relations, Cold War, Turkology, Hungarology.

Giriş

I. Dünya Savaşı'nda müttefik olan Türkiye ve Macaristan devletleri arasında süre gelen diplomatik ilişkiler, savaşın bitmesi ardından 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile zorunlu olarak kesintiye uğramıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler Lozan Görüşmeleri sırasında yarı resmî, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra ise resmî düzeyde yürütülmüştür.¹ Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilanından hemen sonra iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilmiş dostluk², ikamet³ ve ticaret antlaşmaları⁴ imzalanmak suretiyle bu ilişkiler resmi bir boyuta taşınmıştır. Bilhassa Atatürk döneminde Türkiye ve Macaristan arasındaki ilişkilerin oldukça yoğun ve dostane bir şekilde devam ettiğini görülmektedir.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Türkiye ve Macaristan ilişkilerinde belirgin bir problem yaşanmamıştır. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte ilk etapta iki ülke de tarafsız kalmayı tercih etmiş, ancak Macaristan daha sonra Berlin-Roma eksenine kayarak Almanya ve İtalya ile

¹ Dursun Ali Akbulut, "Çöken Devlet", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2008, s. 134-135; Emre Saral, *Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşması (18 Aralık 1923)*, <http://turkinfo.hu/2015/03/21/turkiye-macaristan-dostluk-antlasmasi-18-aralik1923-emre-saral/>, (5.4.2015).

² BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), Bakanlar Kurulu Kararları Fonu, Fon Kodu: 30.18.01.01, Yer Adı: 9.15.4, S.307.

³ BCA, 30.18.01.01, 17.88.16, Dosya: 431-20.

⁴ BCA, 30.18.01.01.,17.88.16, Dosya: 431-20, 3101.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

birlikte savaşa iştirak etmiştir.⁵ Bu dönemde Türkiye de İngiltere ve Fransa ile bir takım antlaşmalar imzalamış ancak savaşın dışında kalmayı başarabilmiştir. Türkiye'nin savaşa girmeme konusundaki kararlı tutumu Macaristan'da geniş yankı uyandırmış, Başbakan İsmet İnönü'nün izlemiş olduğu politika Macar siyasetçiler tarafından övgüyle karşılık bulmuştur.⁶

Öte yandan savaş yıllarında Türkiye-Macaristan ilişkileri adına üzerinde durulması gereken kayda değer bir gelişme daha yaşanmıştır. Almanya ve İtalya ile birlikte savaşa giren Macaristan'da Yahudilere karşı izlenen anti-semitik politikalar sonucu çok sayıda Macar Yahudisi Türk diplomatlarının yardım eli sayesinde kurtulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, başta Budapeşte'de bulunan Türk elçiliğine sığınan Macar Başbakanı Miklós Kállay olmak üzere, birçok Macar Yahudisine kapılarını açmıştır.⁷

1. Siyasî İlişkiler

Türkiye ve Macaristan devletleri arasında tarihsel ve kültürel köklere dayanan ikili ilişkiler, II. Dünya Savaşı'nın farklı bloklarda yer almasına rağmen hasmâne bir tutum yaşanmadan devam etmiştir. Savaşın başladığı yıl, 1939'da Budapeşte'ye atanan Türk elçisi, Ruşen Eşref Ünaydın dört yıl süreyle kaldığı görevinde, Türk-Macar siyasî ilişkilerine olduğu kadar, dostluğuna da katkıda bulunan çalışmalar yapmıştır.⁸ Ruşen Eşref'in elçi olarak atanmasından sonra, dönemin Kral Naibi Amiral Horty ve eşi Türk elçiliği onuruna bir resepsiyon tertip etmiştir.⁹

Ruşen Eşref, Macaristan'da bulunduğu yıllarda, siyasî çalışmalarının yanı sıra, sosyal çalışmalarla da Türk-Macar ilişkilerinde aktif bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmalarından biri de Macaristan Turan Derneği'nin 1941 yılında düzenlemiş olduğu bir konferanstır. Bu konferansın açılış konuşmasını yapan Ruşen Eşref, konuşmasında Türk-Macar ilişkilerinin

⁵ András Székely, *A Brief History of Hungary*, Translated: Elek Helvey, Archives of Corniva Kiadó, 4th Edition, Budapest 1973, s. 39-41.

⁶ BCA, 30.10.0.0, 233.569.21, Dosya: 421/124.

⁷ Melek Çolak, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Macar Yahudileri ve Türkiye", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2010, Sayı: 27, s. 83-84.

⁸ Mária Nyiri, *Atatürk ve Macaristan'da Bulunan Türkler ile Türkiye'de Bulunan Macarlar*, 20-21 Mayıs 1991 Bakü, s. 23.

⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 20.10.1939, s. 5.

FATMA ÇALIK

önemi ve Türk-Macar yakınlığı üzerinde durmuştur.¹⁰ Bu konuşma Macar basınına yansdığı gibi Türk basınına da yansmıştır.¹¹ Türk-Macar Dostluk Derneği'nde de Türk edebiyatı ile ilgili bir başka konferans vermiştir.¹²

Ruşen Eşref'in Macaristan'da kaldığı süre boyunca göstermiş olduğu çabalar kendisine Macaristan'da hakiki bir yer edinmesini sağlamıştır. Görevi bitip Türkiye'ye döneceği zaman, kendisine Macar İstasyonu'nda Macar Kralı'na ait salonda hükümeti temsil eden protokol şefi, Macar Hariciye Nazırlığına mensup yüksek memurlar, Türk-Macar Dostluk Cemiyeti başkanı, Türk elçiliğinin bütün memurları ve birçok Macar'ın katılımıyla uğurlanmıştır.¹³

Savaşın hızlı olduğu 1943'lü yıllarda, Macar basınında 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ile ilgili çeşitli yazılar yayınlanmıştır. Bunlardan biri de Pester Lloyd gazetesindeki şu haberdir;

“Türkiye Cumhuriyeti insaniyetin maruz felaketler devresinde bütün milletler tarafından yalnız hürmet edilmekle kalmayarak, ciddi bir kuvvet amili olarak itibare alınıyorsa, bunu Türkiye Devletinin sevk ve idaresine medyundur. Türkiye'nin devlet adamlarının kiyaset ve uzak görüşlülüğüne, şimdiye kadarki muvazene siyasetine devam edeceğine bütün dünya kanidir. Macar Milleti Türkiye'ye karşı çok zamandan beri samimi dostluk hisleri ile bağlıdır.”¹⁴

Bu haberler Türk-Macar dostluğunun her zaman devam ettiğini ve ettirilmek istendiğini göstermektedir.

Macaristan 1944 yılına gelindiğinde fiili olarak Almanya'nın işgali altına girmesiyle, devlet başkanı olan Miklos Horthy, İkinci Dünya Savaşı'na karşı olan tutumu nedeniyle istifaya zorlanarak, yerine Hitler yanlısı Döme Sztojay Macaristan başkanı olarak göreve getirilmiştir. Ayrıca Macaristan'da Almanya elçisi yerine Büyük Alman İmparatorluğu komiseri görevlendirilmiştir¹⁵ ve bu tarihten sonra 440.000 Macar Yahudisi toplama

¹⁰ Nyiri, a.g.e, s. 23.

¹¹ Cumhuriyet, 14.2.1941, s. 2.

¹² Cumhuriyet, 4.8.1943, s. 3.

¹³ Cumhuriyet, 4.8.1943, s. 3.

¹⁴ Cumhuriyet, 30.10.1943, s. 3.

¹⁵ Miklós Molnár, *A Concise History of Hungary*, (Translated by Anna Magyar), Cambridge University Press, Sixth Printing, Cambridge 2009, s. 291.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

kamplarına gönderilmiştir.¹⁶ Bu dönemde Budapeşte Konsolosu Pertev Şevki Kantemir (1939-1944) ve Kantemir'den sonraki Konsolos Abdülahat Birden (1942-1944) Macar Yahudilerine yardım eli uzatan iki isimdir.¹⁷ Budapeşte Türk Elçiliği, sığınmak isteyen Macar Musevi aileleri için Türkiye Cumhuriyeti pasaportu düzenleyerek, Türkiye üzerinden Filistin ya da Amerika'ya gitmelerini sağlamıştır.¹⁸

Ayrıca Türk Hükümeti Macar Yahudilerinin Türkiye'ye gelmesine ve çalışma izni de vererek çeşitli kurumlarda işe yerleştirmiştir. Talep edenlerin oturma ve çalışma izinleri de uzatılmıştır. Ayrıca Macar Yahudileriyle evlenen Türklerin eşlerinin aileleri içinde girişimlerde bulunmuşlardır. Bunlardan biri de müzikolog Adnan Saygun'un eşi Iren Szalay'ın ailesidir.¹⁹

Macar Yahudileri dışında, Macaristan'da yaşanan işgal nedeniyle Macaristan Başbakanı, Türkiye'ye sığınma talebinde bulunmuştur. Türk elçisi Şevket Fuat Keçeci'nin onaylanması sonucunda eşi ile birlikte Macar Başbakan, 19 Kasım 1944 tarihine kadar da, Macaristan'daki Türk elçilik binasında kalmıştır. 19 Kasım günü Türk hükümetini zor durumda daha fazla kalmasını istemeyerek, kendi isteğiyle ayrılmış ve tutuklanmıştır.²⁰

Türkiye bu dönemde Alman ve Rus ordularının yarattığı tahribat nedeniyle zor günler geçiren kadim dostu Macaristan'a yardım eli uzatmaktan geri durmamıştır. Zor günlerde birbirlerine destek olan bu iki milletin ekmeğini de birbiriyle paylaştığını söylemek sanırız ki yanlış olmayacaktır. Zira Macaristan'da yaşanan kıtlık nedeniyle gıda sıkıntısı yaşayan Macarlara Kızılhaç vasıtasıyla ve bilhassa eski Macaristan ortaelçisi

¹⁶ Macar halkı tarafından ulusal felaket olarak adlandırılan Trianon Antlaşması sonrası, Macaristan'da General Gömbös'ün başbakanlığında Macaristan Faşist Partisi ile Trianon'un izlerini silmek için harareti bir revizyonist politika izlenmiştir. Bu dönemde Macaristan'ın dış politikası revizyonizm ekseninde, Almanya-İtalya ittifakına yaslanmıştır. Ülkede Almanya'nın etkisi artması ve Hitlerin Trianon Anlaşması'nın düzeltilmesine taraftar olması, ülkede Macar Yahudilerine karşı bir hava oluşturmuştur, Çolak, *II. Dünya Savaşı'nda Macar Yahudileri...*, s. 78-83. 1938 yılından itibaren Yahudi aleyhtarı yasalar çıkarılmıştır. Çıkarılan yasalarla Yahudi olmayanların Yahudilerle evlenmesi dahi yasaklanmıştır. Fethi Vecdet Erkun, *Budapeşte'den Ankara'ya*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları: 2, Temmuz 1999, s. 90-95.

¹⁷ Erkun, *a.g.e.*, s. 92.

¹⁸ Çolak, *II. Dünya Savaşı'nda Macar Yahudileri...*, s. 84.

¹⁹ Çolak, *II. Dünya Savaşı'nda Macar Yahudileri...*, s. 84.

²⁰ *Cumhuriyet*, 4.4.1944, s. 1.

FATMA ÇALIK

ve Macar basınında “*Macar Dostu*” olarak yer etmiş olan Enis Behiç Erkin’in çabalarıyla 100.000 TL tutarında gıda yardımı ve 60 ton buğday gönderilmiştir.²¹

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye’nin Macaristan elçiliği çalışmalarına 1 Nisan 1945 tarihinde ara vermiş, iki ülke arasındaki ilişkiler savaş nedeniyle askıya alınmıştır. İlişkilerin dondurulması iki ülkenin de ilişkilerini geliştirmek istemesi nedeniyle pek uzun sürmemiştir. İlk adım Macaristan’dan gelmiştir. Macaristan’da 1945 yılında yapılan genel seçimde Független Kisgazdapárt (Bağımsız Küçük Çiftçi Partisi), Nemzeti Paraszpárt (Ulusal Köylü Partisi) ve Magyar Kommunista Párt (Macar Komünist Partisi) koalisyon hükümeti kurmuşlardır.²² Başbakanlığa getirilen Zoltán Tildy hükümet programını açıklarken Türk-Macar ilişkilerine de değinerek, Türkiye ile olan siyasî ilişkilerini mümkün olduğu kadar çabuk başlatmak istediğini söylemiştir.²³

İkinci adım ise Türkiye tarafından atılmıştır. Budapeşte’de Türk elçiliğinin tekrar açılması için 1946 yılında Macaristan’a bir heyet gönderilmiştir. Budapeşte elçilik raporlarına göre heyet, oldukça yoğun bir ilgi ile karşılaşır. Macar basınında Türk elçiliğinin tekrar açılacak olmasıyla ilgili olumlu yönde haberler yapıldığı gibi de sık sık Türklerin Macarlara yapmış olduğu yardımlardan söz etmişler. Heyet ayrıca Macaristan Başbakanı Zoltán Tildy ile de görüşmüştür. Başbakan Tildy’nin heyete tavrı oldukça cana yakın olduğu gibi, İsmet İnönü ve Türk Hükümeti’nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki politikasından da övgüyle bahsetmiştir.²⁴

Bir yıl sonra, 1947 yılında elçi Agâh Aksel’in Budapeşte Türk elçiliğine atanmasıyla tekrar faaliyetlerine başlayarak, Türkiye ile Macaristan arasındaki diplomatik ilişkilerin tekrar tesis edilmesi sağlanmıştır. Agâh Aksel’in şerefine Peşte’deki Türk-Macar Ticaret Odası tarafından bir yemek tertip edilmiştir. Düzenlenen yemeğe Macar bakanları, üst düzey yöneticiler, banka müdürleri katılmış, etkinlik boyunca Türk-Macar dostluğu temalı konuşmalar yapılmıştır.²⁵ Aynı günler de Macar elçisi

²¹ *Cumhuriyet*, 26.4.1946, s. 1.

²² Naciye Güngörmüş, *Macaristan’da Değişim ve Demokrasiye Geçiş (1989-2009)*, Köksav Yayınları, Ankara 2010, s. 77.

²³ *Cumhuriyet*, 2.12.1945, s. 3.

²⁴ *BCA*, 30.10.0.0,233.569.21, Dosya: 421/124.

²⁵ *Cumhuriyet*, 22.2.1947, s. 1.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

Belá Andahazy'de Türkiye'ye gelerek, güven mektubunu Başbakan İnönü'ye sunmuştur.²⁶

Sovyetler Birliği'nin “kurtarmış” olduğu Doğu Avrupa'nın demir perde adı altında tecrit edilmesinin ardından iki ülkenin ilişkileri oldukça durağan bir hale bürünmüştür. Söz konusu dönemde vuku bulan ilk hareketlilik, Sovyetler Birliği'nin 1953'te başlayan Barış Taarruzu üzerine²⁷ ve dönemin Macaristan Millî Meclis Başkanı S. Romia'nın, Türkiye'ye gelmesiyle gerçekleşmiştir. Romia, bu ziyareti esnasında, Macaristan ile Türkiye arasındaki geleneksel bağların canlanması için Türk Parlamento Kurulu'nu Macaristan'a davet etmiştir.²⁸

Soğuk Savaş diplomasisi genel olarak blok mensubu diplomatların karşı blok diplomatlarını potansiyel birer düşman ve hasım olarak görmeleri esasına dayandığından, bloklar arası karşılıklı güven ortamı bir türlü sağlanamamıştır. Böyle bir ortamda, Türkiye ve Macaristan devletleri bloklar arasındaki ilişkilerde uygulanan prosedürler gereği yabancılara seyahat kısıtlaması, elçilik, konsolosluk ve diğer uyruklara uygulanan yaptırımları birbirlerine karşı uygulamamaya gayret göstermişlerdir.²⁹

23 Ekim 1956 günü Macar gençliği, Polonya'da yaşananları protesto etmek için Budapeşte'de bir gösteri düzenlemiş; sayısı giderek artan kalabalıkla beraber gösteri bir ulusal bağımsızlık ve demokrasi çağrısına dönmüştür. Doğu Bloku'nda Sovyetlere ve komünist düzene karşı en kanlı ve en ses getiren başkaldırı hareketi Macarların başlatmış oldukları bu ihtilal olmuştur.³⁰ Macar İhtilali giderek alevlenerek bir özgürlük savaşına dönüşmüş ve kardeş Macarların bu direnişi gerek Türk hükümeti gerekse Türk halkı tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Türkler Macar halkının bu onurlu mücadelesine eskiden olduğu gibi mümkün mertebe destek vermeye gayret etmişlerdir. Macar halkının bağımsızlık yolunda verdiği bu mücadeleler Türk basınında da geniş yankı bulmuş, “kardeş Macarlar”

²⁶ *Cumhuriyet*, 5.2.1947, s. 3.

²⁷ Ayhan Kamel, “II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk-Rus İlişkileri”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1999, s. 410-412.

²⁸ İbrahim Ethem Tiryakioğlu, “Dünkü ve Bugünkü Türk-Macar İlişkileri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Sayı: 263, Yıl: 96, Ankara, Eylül 1977, s. 39.

²⁹ Tiryakioğlu, *a.g.m.*, s. 52.

³⁰ 1956 Macar İhtilali için bkz. Francois Fejtö, *1956 Macar İhtilali: İlk Antitotaliter İhtilal*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, (çev: Fazıl Bülent Kocamemi), İstanbul 2012; Mehmet Ergün, *1956 Macar İhtilali*, Akşam Kitap Klubü Serisi No: 34, İstanbul 1967.

FATMA ÇALIK

şeklinde ifadelerin yer aldığı çok sayıda yazı neşredilmiştir. Dönemin gazetelerinden edinilen izlenim, ihtilalin Türk toplumu tarafından yakından takip edildiği ve kamuoyu tarafından açıkça desteklendiği yönündedir.³¹ Macar İhtilali, siyasîlerin ve Türk halkının olduğu kadar, Türk edebiyatının önde gelen isimlerinin de ilgisini bu yöne çekmiştir.³²

Birleşmiş Milletler Konseyi'nde Türk hükûmetini temsilen bulunan Selim Sarper yapmış olduğu konuşmasında; Türkiye adına Rus ordusu tarafından Macaristan'da yapılan eylemleri kınadığını belirttikten sonra, meydana gelen hadiseleri meşru göstermek adına söz alan Rus delegesini ağır bir şekilde eleştirmiştir. Sarper ayrıca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Macaristan'daki durumu görüşmek üzere yapılan başvuruyu desteklemiştir.³³ Hürriyet Partisi de bir bildiri yayınlarak Macar halkına vermiş olduğu desteği ilan etmiştir. Bu gelişmelerin ardından birçok sivil toplum kuruluşu çeşitli faaliyetlerde bulunarak, Macaristan için yardım kampanyaları düzenmişlerdir. Türkiye bununla da yetinmeyerek, özgürlüğü uğruna savaşan ve vatanından ayrılmak zorunda bırakılan Macar halkına kapılarını sonuna kadar açmıştır.³⁴

Türk Kızılayı 500 kişilik mülteci iâşesini sağlamak için çalışmalara başlamış ve Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü ile de bu konuda anlaşmıştır. Sirkeci, Zeytinburnu ve Pendik'te kamplar kurulmuştur. Gelen mültecileri konuk gibi gören ve Onların rahat etmesi için her şeyi düşünen Türk yetkililer, Hür Macar Derneği ile anlaşma yaparak mültecilere Macar millî yemekleri pişiren aşçılar görevlendirmişlerdir.³⁵ 79 kişilik ilk mülteci grubu 12 Şubat 1957 tarihinde gelmiştir.³⁶ Mültecilerin gelmesi 27 Şubat 1957

³¹ Sevgi Can Yağcı Aksel, "Türk Basınında 1956 Macar İhtilali: Hürriyet, Cumhuriyet, Ulus ve Zafer'de Haber Sunumuna İlişkin Uzlaşma ve Ayrışmalar", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 39, Güz 2014, s. 96-100.

³² Macar halkının direnişi, Türk edebiyatında şiirden tiyatro oyunlarına birçok esere konu olmuştur. Fazıl H. Dağlarca, Hüseyin Nihal Atsız, Attila İlhan, Vecdet Erkun, Ümit Yaşar Oğuzcan, Arif Nihat Asya, Tarık Buğra, Ayhan İnal 1956 Macar İhtilalini kaleme alan edebiyatçılarımızdandır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Tosun Saral- Emre Saral (der.) *Macarlar ve Tuna Hakkında Yazılan Şiirler (1300-2000)*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, No: 3, Ankara 2001.

³³ *Milliyet Gazetesi*, 6.11.1956, s. 1; *Cumhuriyet*, 30.10.1956, s. 3.

³⁴ Melek Çolak, *1956 Macar İhtilali ve Türkiye*, Nehir Yayınları, İstanbul 2009, s. 130-140.

³⁵ *Cumhuriyet*, 13.1.1957, s. 5.

³⁶ *Cumhuriyet*, 13.2.1957, s. 3.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

tarihine kadar devam etmiş 27 Şubat'ta gelen son kabile ile birlikte sayı 507'ye ulaşmıştır.³⁷

1960'lı yıllarda başlayan bloklar arası “yumuşama” ve bunun paralelinde Türk-Rus ilişkilerinde yaşanan normalleşme süreci, şüphesiz ki dış politikada Moskova'yı takip eden Macaristan'ın Türkiye ile ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Bu dönem, ilişkilerini her fırsatta geliştirmenin gayretinde olan Türkiye ve Macaristan için iyi bir fırsat olmuştur. 28 Eylül 1967 tarihinde elçiliklerin büyükelçilikler seviyesine yükseltilmesiyle birlikte diplomatik ilişkiler üst düzeye çıkarılarak ilişkilerin daha sıkı bir şekilde ilerletilmesi sağlanmıştır.³⁸

Bloklar arasındaki yumuşamanın hissedilmeye başlanmasıyla birlikte, iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler ve diplomatik temaslar hız kazanmıştır. Bu dönemde oluşturulmaya çalışılan ikili ilişkilerin temeli Türkiye'ye gelen ilk Macar Dışişleri Bakanı olma sıfatını taşıyan János Péter'in 22 -27 Temmuz 1968 tarihli ziyareti ile atılmıştır.³⁹ Akabinde 17-21 Kasım 1971 tarihlerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından Macaristan'a bir iadei ziyaret gerçekleştirilmiştir.⁴⁰ Bu ziyaretleri 1981 yılındaki İlder Türkmen'in ziyaretleri izlemiştir.⁴¹

Devlet başkanları düzeyindeki ilk temaslar ise, Başbakan Bülend Ulusu'nun daveti üzerine 15-17 Kasım 1982 tarihlerinde György Lázár'ın Türkiye'ye gelmesiyle yaşanmıştır. Bu ziyaret, bir Macar hükümet başkanının Türkiye'ye yapmış olduğu ilk ziyaret niteliğini taşımaktadır.⁴² Ertesi yıl 29 Haziran 1983 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülend Ulusu Macaristan'a bir iadei ziyaret ziyarete bulunarak Macar mevkidaşına karşılık vermiştir.⁴³

İki ülke arasında yapılan ziyaretler, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 24-26 Haziran 1986 tarihli ziyaretiyle

³⁷ *Cumhuriyet*, 28.2.1957, s. 1.

³⁸ *Cumhuriyet*, 4.6.1989, s. 3.

³⁹ *Milliyet*, 23.7.1968, s. 3, 7.

⁴⁰ *BCA*, 30.01.01.02, 259.80.20, Dosya: 105-31.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 5.2.1981, s. 6; *Milliyet*, 6.2.1981, s. 6; *Milliyet*, 7.2.1981, s. 6.

⁴² *Milliyet*, 22.11.1982, s. 1.

⁴³ *Macaristan'dan Görüntüler ve Macar-Türk İlişkileri*, Macar Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Ankara 1984, s. 1; *Milliyet*, 20.6.1983, s. 7.

FATMA ÇALIK

cumhurbaşkanı düzeyine taşınmıştır. Evren, Macaristan Halk Cumhuriyeti Başkanlık Konseyi Başkanı Pál Losonczi'nin davetlisi olarak Macaristan'a gitmiştir.⁴⁴ Macar Cumhurbaşkanı Bruno Ferenc Strabun'un Türkiye ziyareti ise 5-9 Haziran 1989 tarihlerinde gerçekleşmiştir.⁴⁵ Bu ziyaretler vesilesi ile teknik alanlardan sorumlu bakanlar arasında çok sayıda karşılıklı ziyaret tertip edilmiştir. Bütün bu temaslara teknik heyetlerin yapmış olduğu ziyaretler de eklenince ikili ilişkilerde geleneksel nokta Türk-Macar ilişkilerinin geleceği bakımından oldukça umut vericidir.

İkili ilişkiler esnasında basına yansıyan haberlerden takip ettiğimizde görülen diğer bir husus ise Macaristan'ın Kıbrıs meselesindeki tutumudur. Özellikle Macar Dışişleri Bakanı'nın ziyaretleri sırasında vermiş olduğu demeçlerde, Kıbrıs konusunda Türkiye'den yana tavır koydukları görülmektedir. Macar yetkililer Kıbrıs meselesinin dış müdahaleler olmadan çözülmesi gerektiğini savundukları gibi, *Enosis*'e karşı olduklarını da açıkça belirtmişlerdir.⁴⁶

Türkiye'nin hukuk alanında yapmış olduğu antlaşmalardan biri de Macaristan ile 1981 yılında Budapeşte'de imzalanmış olan "*Ceza İşlerinde Adli Yardımlaşma ve Suçluların Geri Verilmesi Sözleşmesi*"dir. 8 Mayıs 1982 tarihli ve 1773 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan bu sözleşme, 23 Aralık 1982 tarihinde yürürlüğe girmiş ve böylece, 29 Mayıs 1932 tarihinde Ankara'da imzalanmış bulunan "*İadei Mücrimin ve Cezai Mevatta Adli Müzaheret Mukavelesini*" yürürlükten kaldırmıştır. Yine hukuk alanında yenilenen bir diğer antlaşma 13 Haziran 1938 tarihli "*Hukuki ve Ticari Mevaddı Adliyeye Müteallik Mütekabil Münasebetlere dair Mukavelesini*" olmuştur. İki ülkenin Adalet Bakanları arasında 6 Ağustos 1988 tarihinde imzalanan "*Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Ticari Konularda Adli Yardım Sözleşmesi*" mezkûr antlaşmayı yürürlükten kaldırmıştır.⁴⁷

1988 yılı Sovyetlerin çöküş sürecine girdiği ve buna paralel olarak Macaristan'da değişimin başladığı yıl olmuştur. Kutupların artık ortadan kalkması, Türkiye ve Macaristan'ın birbirlerine yakınlaşmasını engelleyen faktörleri de ortadan kaldırmıştır. 1988 yılının sonlarında Türkiye Büyük

⁴⁴ *Cumhuriyet*, 2 6.5.1989, s. 14.

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 28.5.1989, s. 10; *Cumhuriyet*, 4.6.1989, s. 3; *Milliyet*, 5.6.1989, s. 2; *Milliyet*, 6.6.1989, s. 14.

⁴⁶ *Milliyet*, 21.7.1968, s. 7; *Milliyet*, 9.1.1977, s. 6.

⁴⁷ *Resmî Gazete*, 23.7.1990, Sayı: 20583, s. 61-67.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

Millet Meclisi'nde “*Parlamentolar Arası Türk-Macar Dostluk Grubu*” kurulmasına ilişkin görüşmeler başlatılarak, grubun kurulması kararlaştırılmış ve böylelikle Türk-Macar ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır.⁴⁸

2. Ekonomik İlişkiler

Türkiye II. Dünya Savaşı'na katılmayarak uzun vadede savaşın taraf ülkeler nezdinde yaratmış olduğu siyasî ve ekonomik yıkımlardan kendisini muaf tutmayı başarmışsa da, yaşanan felaketin etkilerini derinden hissetmiştir. Savaşın patlak vermesiyle Avrupa'nın içine düştüğü ekonomik darboğaz Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinde takas ve kliring uygulamalarını sıklaştırmış ve dış ticaret kontrollerini maksimum düzeye taşımıştır. Türkiye'nin kontrollü ve koruyucu bir sistem benimsemesi iki ülke arasındaki ticarî antlaşmaların kliring⁴⁹ ve takas yolu ile gerçekleştirilmesine neden olmuştur.

Dünya ekonomik düzeni içinde, Türkiye ile Macaristan arasındaki ticarî ilişkilerin esasları da, 12 Mart 1949 yılında imzalanan “*Ticaret ve Tediye Antlaşmaları*”⁵⁰ çerçevesinde belirlenmiş ve bu esaslar 1974 yılına kadar imzalanan ticaret ve tediye antlaşmalarının ek protokolleri ile kliring esaslarına göre sürdürülmüştür.

Savaş ekonomisi nedeniyle iki ülkenin durağan bir seyirde ilerleyen ticarî ilişkileri, 1960'lı yıllardan itibaren hareketlilik kazanmaya başlamış, 1965 yılında 20,2 milyon dolar olan ticaret hacmi, 1966 yılında 30,5 milyon dolara yükselmiştir. Bu dönemde Macaristan ile Türkiye'nin ticari ilişkileri, hem ithalat hem de ihracat açısından oldukça dikkat çekici bir gelişme göstermiştir. Macaristan, Türkiye'nin dış ticaret hacminde Doğu Bloku'na mensup ülkelerden Sovyetler Birliği'nden sonra gelen ikinci ülke olmuştur.⁵¹

⁴⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 18, Yasama Yılı: 2, 34'üncü Birleşim, s. 376-378.

⁴⁹ **Kliring (Clearing):** Ülkeler arasında iki yanlı ticaret anlaşmalarının bir türü. Kliring anlaşmalı ülkeler arasında ithalat ve ihracat işlemleri döviz kullanılmadan, hesaba dâhil etme, takas yolu ile kliring ofisleri vasıtasıyla gerçekleştirilmesidir. Kliring kurumlar, merkez bankası ya da Kliring ofsidir. Okan Gümüş, Aziz Selvi, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Polat Yay., 1996, s. 392.

⁵⁰ *Resmi Gazete*, 28.12.1949, Sayı: 7391, s. 17431.

⁵¹ *BCA*, 30..1.0.0, 86.543.3, Dosya: E14; Tarık Burhan Sesyılmaz, “Macaristan'ın Dış Ticareti ve Türkiye ile Ticari Münasebetleri”, *Türkiye İktisat Gazetesi*, 14.9.1967, s. 3.

FATMA ÇALIK

Hükümetler arası imzalanan antlaşmaların yanı sıra, iki ülkenin hükümetleri de özel teşebbüsü desteklemiş, ticaret heyetleri arasında da ziyaretlere özen gösterilerek ilişkilere çok yönlülük katmıştır. Ticaret heyetlerinin ziyaretlerinin bir örneği 1964 yılında gerçekleşmiştir. 1964 yılının ilk döneminde Türkiye Odalar Birliği'nin davetlisi olarak bir Macar Ticaret Heyeti Türkiye'ye gelmiş; yine aynı yıl Macar Heyeti'nin daveti ve ziyareti iade amacıyla İstanbul Sanayi Odası, Ankara Ticaret Odası ve İzmir Ticaret Odası'ndan oluşturulan heyet 13 Temmuz 1964'te Macaristan'a gitmiştir. Bu görüşmelerle iki ülke ticaretinin sorunlukları, zorlukları ve çözüm önerilerinin gündeme getirilmesi, ticaretin geliştirilmesine olanak sağlamıştır.⁵²

Macaristan ve Türkiye hükümetleri ikili ilişkilerini hayatın her alanına yaymak ve geliştirmek hevesinde olmuşlar ve bu iki ülkenin bilhassa ticarî alanda dayanışma içinde bulunmalarına gayret göstermişlerdir. Söz konusu iki ülke de ticarî ilişkilerini geliştirmek adına üzerlerine düşen görevleri yerine getirerek, bakanlıklar, ticaret heyetleri ve komisyonlar arasında karşılıklı ziyaret ve temaslarda bulunmaya azami ölçüde gayret sarfetmişlerdir. Bu ziyaretlerden biri 1971 yılında Macaristan Dış Ticaret Bakanlığı müdürlerinden András Kozsla'nın başkanlığındaki heyetin Ankara ziyaretidir. Türk heyetine Türkiye Ticaret Dairesi 1. Başkanı Turgut Çarıklı'nın başkanlık ettiği görüşmelerde iki ülke arasında vuku bulan ticarî ilişkiler masaya yatırılmış, ticareti engelleyen hususlar hakkında görüş beyan edilerek, ticaret hacminin arttırılması hususunda raporlar hazırlanmıştır.⁵³

12 Kasım 1974 tarihli “*Ticaret Antlaşması ve Tasfiye Protokolü*” ile iki ülke arasındaki kliring esasına göre sürdürülen ilişkiler bundan böyle serbest döviz kuru esasına göre düzenlenmiştir. Ayrıca iki ülkenin Ankara'da 12 Kasım 1974 tarihinde imzalamış olduğu Ticaret Antlaşması ile karşılıklı ticaret hacminin geliştirilmesi hedeflenmiştir.⁵⁴ Ancak her iki ülkenin de dış ödemeler dengesindeki açığı, ikili ticarî ilişkilerinin geliştirilmesini zora sokmuştur. Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra, 1974 yılında Türkiye'nin Macaristan'a 26 milyon dolarlık ihracatına karşı, ithalatı 18 milyon dolar düzeyinde kalmıştır.⁵⁵ Bu dönemde Türkiye'nin ihracat hacminde Macaristan yine Doğu Bloku'na mensup ülkeler arasında

⁵² *Odalar Birliğince Teşkil Edilen Ticaret Heyetinin Macaristan Ziyareti Hakkında Rapor*, İstanbul Ticaret Odası, Temmuz 1964, İstanbul, s. 12-14.

⁵³ *Milliyet*, 3.4.1971, s. 7; *Milliyet*, 26.3.1971, s. 7.

⁵⁴ *Resmi Gazete*, 19.1.1975, s. 15123, s. 1.

⁵⁵ Tiryakioğlu, *a.g.m.*, s. 40.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

Sovyetler Birliği'nden sonra ikinci sırada yer almıştır. Macaristan, ithalat bazında ise Doğu Bloku ülkeleri arasında dördüncü sırada yer almıştır.⁵⁶

Türkiye ve Macaristan arasında ortak kurumsal mekanizmalar oluşturma çabaları 1977 yılında imzalanan “*Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sinai ve Bilimsel İşbirliği Antlaşması*”nın 4. maddesi uyarınca, “*Türk-Macar Karma Ekonomik Komisyonu*”nun (KEK) kurulmasıyla kurumsal bir alana taşınmıştır. Türkiye ve Macaristan'ın ortak bir komisyon kurma kararı sonucu oluşan KEK'ler ilk kez 23 Mayıs 1978'de Budapeşte'de toplanmıştır.⁵⁷ Her yıl periyodik olarak karşılıklı başkentler de toplanan KEK'ler, 1978 yılından 1989'a kadar geçen sürede toplam 11 kez bir araya gelmiştir.

1980 yılına gelindiğinde iki ülke arasında yapılan işbirliği çerçevesinde Türkiye'nin Macaristan'dan yapmış olduğu ithalat 59 milyon dolar, ihracat ise 41 milyon dolara yükselmiştir.⁵⁸ 1982 yılı itibariyle, Macaristan'ın genel ithalatı içinde Türkiye %0,7, genel ihracatı içinde ise %1,1'lik bir paya sahip olmuştur.⁵⁹

İstanbul Ticaret Odası'nın hazırlamış olduğu “Ülke Etüdləri” dizisinin 1983 tarihli raporuna göre; iki ülke arasındaki mevcut ekonomik işbirliği sahaları; Perlit sanayi, Çatalağzı Termik Santrali'nin kazan imalatı, Kangal Termik Santrali I ve II. ünitelerinin kazan imalatı ile Aliğa Kombine Çevrim Gaz-Buhar Santrali için bazı malzeme ve teçhizat imalatıdır.⁶⁰

1987 yılında Türkiye'nin Macaristan'a ihracatı 18,7 milyon dolar iken, ithalatı ise 70,6 milyondur. Aynı yıl iki ülke arasındaki ticaret hacminin %74,3 oranında artmasına rağmen, dış ticaret dengesinde Türkiye aleyhine olan açık %102,7 gibi küçümsenmeyecek bir orana ulaşmıştır.⁶¹

⁵⁶ Haluk Cillov, “Macaristan ile Ekonomik İlişkilerimiz”, *Türkiye Ticaret Gazetesi*, 21.1.1977, s. 8.

⁵⁷ *Resmî Gazete*, 14.9.1978, Sayı: 16776, s. 2.

⁵⁸ Haluk Cillov, “Macaristan ile Ekonomik İlişkilerimiz”, *Türkiye Ticaret Gazetesi*, 12.11.1982, s. 7.

⁵⁹ *Macaristan: İstanbul Ticaret Odası Ülke Etüdləri Dizisi*, No.29, İstanbul 1983, s. 22.

⁶⁰ *Macaristan: İstanbul Ticaret Odası Ülke Etüdləri...*, s. 22.

⁶¹ *Macaristan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticarî İlişkiler 1987 Yılı Raporu*, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü, s. 46-48.

FATMA ÇALIK

Türkiye’de uzun yıllar kullanılan İKARUS marka belediye otobüslerinin ülkeye gelişleri de yine bu dönemde başlamıştır. 1979 yılında başlanan görüşmeler ile 550 otobüs konusunda anlaşılmıştır. Parti parti gelen otobüslere ek olarak, “Magürt-İkarus” firmasının önermiş olduğu 1,5 milyon dolarlık montaj fabrikasının da Levent otobüs garajında kurulması kararlaştırılmıştır. Her biri 1 milyon 194 bin lira olan otobüslerin bedelleri, Türkiye’nin Macaristan’a satacağı mal karşılığında sayılması kararlaştırılmıştır.⁶²

Aynı yıl İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana Belediyeleri ile İkarus firmasının yetkilileri anlaşarak, Levent’teki garajı devlet desteği ile fabrikaya dönüştürerek, yılda 500 araç yapmayı hedefleyerek, belediyelerinin ihtiyaç duyduğu araçları bu yolla temin etmek istemişlerdir.⁶³ Yine aynı gazetenin haberine göre ise, dış kaynaklı patentler altında Türkiye’de otobüs üreten şirketler karşı çıkması ile bu girişim engellenmiştir.⁶⁴

Ayrıca Macaristan her yıl İzmir’de tertip edilen fuara düzenli olarak katıldığı gibi Türkiye de Macaristan’da düzenlenen çeşitli fuarlara katılım sağlamıştır. Bunun yanı sıra her iki ülke de, ikili görüşmeler çerçevesinde karşılıklı ürün tanıtımı için oldukça yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerden bir örnek 19 Kasım 1987 tarihinde Macaristan’ın Eger şehrinde sürekli satış yapacak bir “Türk Pazarı”nın kurulması olmuştur.⁶⁵

İstanbul Ticaret Odası’nın 1983 yılında hazırlamış olduğu raporda, Türkiye’nin Macaristan’dan kimyevi gübre ve tıbbî müstahsallar, gübreler, fotoğraf ve sinema malzemeleri, suni plastik maddeleri, dökme demir, çelik, alüminyum, kazanlar, makineler, elektrikli makine ve cihazlar ithal etmek olduğunu ve buna karşı nohut, limon, mercimek, tütün, pamuk, boratlar, pamuk ipliği ve tütün ihraç ettiğini görülmektedir.⁶⁶

İki ülkenin ticarî ilişkileri, milletlerarası ticaretin genel eğilimlerine uygun olarak devamlı bir şekilde gelişim göstermiş, Türkiye’nin ihracatında tarım ürünleri ithalatında ise sanayi ürünleri büyük ölçüde pay sahibi olmuştur.

⁶² *Cumhuriyet*, 1.3.1979, s. 1; *Cumhuriyet*, 14.10.1979, s. 7.

⁶³ *Cumhuriyet*, 4.11.1979, s. 6.

⁶⁴ *Cumhuriyet*, 9.12.1979, s. 5.

⁶⁵ *Macaristan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari İlişkiler ...*, s. 47.

⁶⁶ *Macaristan, İstanbul Ticaret Odası Ülke Etüdleri...*, s. 22.

3. Kültürel İlişkiler

Türk-Macar ilişkilerinin önemli bir ayağını teşkil eden kültürel ilişkiler, iki ülkenin gelişen ilişkilerinin manzumesi içerisinde imtiyazlı bir role sahiptir. Bunda Macaristan'daki Türkoloji kürsüsünün ve Ankara'daki Hungaroloji kürsüsünün rolü yadsınamaz.

Macar bilim adamlarının, kendi geçmişleriyle ilişkilendirdikleri Türk tarihi ile yakından ilgilenmeleri ve Türkoloji'yi “*ulusal bilim*” olarak kabul etmeleri, Türk-Macar kültürel ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur.⁶⁷ Türkoloji biliminin, Macaristan toprakları üzerinde doğmuş olması, Türk-Macar ilişkilerinin daha da gelişmesini ve artarak devam etmesi yönünde itici bir güç olmuştur. Türklerin tarihi, kültürü, dili ve edebiyatıyla yakından ilgilenen Macar bilim adamları, çok sayıda çalışmaya imza atmışlar ve bunun yanında birçok Türk bilim adamının da yetişmesini sağlamışlardır. Edebiyat ve bilim, Türk-Macar kültürel işbirliğinin en verimli alanlarını oluşturmuştur. Soğuk savaşın devam ettiği bu dönemde, tüm zorluklara rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerin devamlılığı Türkoloji/Hungaroloji kürsülerinin büyük gayretleri sayesinde olmuştur demek sanırız ki yanlış olmaz.

Hungaroloji Kürsüsü,⁶⁸ açıldığı yıllarda oldukça faal olarak çalışmış ancak bu konuya büyük önem veren Atatürk'ün ölümü ardından ve onu izleyen yıllarda II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle durağan bir hale bürünmüştür. Kürsü, 1950'lere gelindiğinde soğuk savaştan payını almış ve faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmiştir.

1963 yılında kürsüsünün kurucusu Prof. László Rásonyi'nin Türkiye'ye dönmesiyle Hungaroloji Enstitüsü tekrar canlanmaya başlamıştır.⁶⁹ Rásonyi'nin iki dönem boyunca yapmış olduğu çalışmalar şüphesiz, Hungaroloji Enstitüsü'nün gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Bu dönemde ayrıca Macaristan'dan gelerek enstitü kadrosuna dâhil olan

⁶⁷ Edit Tasnádi, “Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji 125 Yıllık”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Sayı: 400, Yıl: 34, Ağustos 1996, s. 54.

⁶⁸ Hungaroloji Kürsüsü'nün Türk-Macar ilişkilerine etkisi hakkında bkz: Şerif Baştaç, “Türk-Macar Münasebetlerinde Hungarolojinin Yeri”, *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu: 24-26 Nisan 1996*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, s. 37-47.

⁶⁹ BCA, 30.18.1.2, 168.7.17, Dosya: 27167/B.

FATMA ÇALIK

Osmanlı Tarihçisi Kaldy Nagy⁷⁰ ve lektör olarak görev yapan István Fekete önemli katkılar sağlamıştır.⁷¹ Öğrenci sayısının 4-5'lere düştüğü bir dönemden sonra 1969 yılına gelindiğinde enstitüde kayıtlı öğrenci sayısı 54'e kadar yükselmiştir.⁷²

Macar Türkolojisinin iki ulus arasındaki kuvvetli bağı sağlayan önemli bir faktör olduğunu belirtmiştik. Macar Türkolojisi ve Türkologlar, Türkler ve Macarlar arasındaki ilişkilerin tarihten güç alacak şekilde ve çok yönlü olarak gelişmesini sağlamıştır. Bu alana katkıda bulunan şahsiyetlerden biri hiç şüphesiz ünlü Macar Türkolog György Hazai'dir. 1965 yılında onun girişimleriyle İstanbul, Ankara ve Tekirdağ'da "*Tarihte Türk-Macar Münasebetleri*" temalı sergiler düzenlenmiştir. Sergilerde iki ülke arasındaki kültürel ilişkiler çok yönlü olarak ele alınmıştır. Bu etkinlik kapsamında arkeolojik bulgulardan, Türk folklorü hakkında yaptığı çalışmalarla tanınan Ignác Kúnos'a, etno-müzik alanında dünyaca ün yapmış Béla Bartók'un Türk halk müziği derlemelerine kadar Türk kültürüne dair hafızalarda yer etmiş araştırmacıların eserlerine yer verilmiştir.⁷³ Hazai ayrıca bu etkinlik sürecinde, *Tarih Boyunca Macar-Türk Bağları* adlı, geçmişten günümüze kadim Macar-Türk dostluğunun tarihini anlatan eserini ziyaretçilere sunmuştur.

Macar Türkolojisi'ne yaptığı katkılar nedeniyle özel bir yere sahip olması yanında, Türk-Macar ilişkilerinin geliştirilmesi adına da büyük hizmetleri dokunan ve bu vesileyle 1958 yılında Türk Dil Kurumu'nun şeref üyeliğine seçilen ünlü Macar Türkolog Gyula Németh,⁷⁴ doğumunun 70. yılı münasebetiyle Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından neşredilen "*Németh Armağanı*" adlı eserle onurlandırılmıştır. Bu armağan eser, Türk bilim çevrelerinin Macar Türkolojisi'ne karşı duydukları ilgiyi ve bu çalışmalara biçilen değeri göstermesi açısından kayda değerdir.⁷⁵

⁷⁰ BCA, 30.18.1.2, 201.83.1, Dosya: 273.

⁷¹ BCA, 30.18.1.2, 254.51.13, Dosya: 27-31060.

⁷² Naciye Güngörmüş, "Hungarológia Törökországban", *Congressus Oktavus Internationalis Fenno-Ugristaum* Jyaskyla 10. 15.8.1995 Moderatores Jyvaskyla 1995, Hungarologische Beitrage; Jyvaskyla, 1995, Sayı: 4, s. 30.

⁷³ Taha Toros, "Türk-Macar Münasebetleri", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Nisan-Mayıs 1964, s. 18. *Milliyet*, 23.1.1964, s. 6.

⁷⁴ Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü/ 1. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 240.

⁷⁵ György Hazai, *Tarih Boyunca Macar-Türk Bağları*, Budapest 1963, s. 33.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

İki ülke arasında yapılan karşılıklı bilimsel ziyaretler de bu dönemde hız kazanmıştır. Bunlardan biri Cumhuriyet Dönemi Türk tarihçiliğinde önemli bir yeri bulunan, aynı zamanda Türk-Macar ilişkilerine büyük katkılar sağlayan Hungaroloji bölümünün ilk mezunlarından Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin'in 1961 yılında gerçekleştirmiş olduğu bir aylık Macaristan ziyaretidir. Gökbilgin'in ziyareti sırasında edindiği izlenimler çerçevesinde iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin geliştirilmesiyle ilgili görüşlerini ve önerilerini ilgili makamlara iletmıştır.⁷⁶ Ertesi yıl, Ankara Üniversitesi Rektörü S. K. Yetkin'in başında bulunduğu bir grup akademisyen Macaristan'ı ziyaret etmiştir. Aynı yıl Budapeşte Üniversitesi Rektörü Gyula Ortutay'ın idaresinde bir grup Macar bilim adamı Türkiye'ye gelerek iadei ziyarette bulunmuştur.⁷⁷ Bu karşılıklı ziyaretler ve ilmi bağların tazelenmesi, gelecek yıllardaki Türk-Macar bağlarının ve bilimsel işbirliğinin geliştirilmesi açısından oldukça kayda değer girişimlerdir.

Macaristan'ın demir perde altında kaldığı dönemde ve özellikle de 1970'li yıllarda, bölgenin Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı dönem daha ayrıntılı bir biçimde incelenme olanağına kavuşmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarının yaratmış olduğu kültürel atmosferin etkisi yanında, esas olarak 1945'ten sonra ülkede yaşanan politik değişimler belirleyici olmuştur.⁷⁸ Paleografya, filoloji ve kaynak eserlerin basımı gibi kültürel faaliyetlerin Macaristan'daki yeni ideolojiyi rahatsız etmemesi, araştırmacıların dikkatinin bu alana kaymasını sağlamıştır. Bu dönemde Osmanlı dönemi Macaristan'ına ait birçok tahrir defteri çevrilerek yayınlanmıştır. Bu çalışmalar neticesinde yayınlanan eserler, iki ülkenin ilişkilerinde hissedilir bir etki yaratmıştır. Dönemin Budapeşte Büyükelçisi İsmail Soysal'ın anılarında bu izleri görmek mümkündür.⁷⁹ Soysal, 1972 sonbaharında görev süresi dolup Ankara'ya döneceği sırada, Macaristan Halk Cumhuriyeti Dış Kültür İlişkileri Enstitüsü Başkanı'nın da girişimleriyle Géza Perjés'in Mohaç Savaşı'ndan sonraki on beş yıllık dönemi ele alan eserinin Türkçeye tercüme edildiğini ifade

⁷⁶ Tayyib Gökbilgin tarafından 10 Mart-13 Nisan 1961 yılında Macaristan seyahati sonrası İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı Kültürel Münasebetler Genel Müdürlüğü ve Budapeşte Türk Elçiliğine sunulan rapor. <http://tayyibgokbilgin.info/seyahat-raporlari-monografi-tetikleri/>, (12.4.2015).

⁷⁷ Hazai, a.g.e, s. 33-34.

⁷⁸ Gábor Ágoston, *Osmanlıda Strateji ve Askeri Güç*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 273-274.

⁷⁹ İsmail Soysal, "Mohaç Sonrası Türk-Macar Siyasal İlişkileri Üzerinde Macar Tarihçisi Géza Perjés'in Bir Değerlendirmesi", *Belleten*, Sayı: 157, Cilt: XL, Ocak 1976, s. 135-136.

etmektedir.⁸⁰ Perjés'in bu eserinde Macaristan'da yaklaşık yüz elli yıl süren Osmanlı hâkimiyeti döneminin oldukça objektif ve dengeli olarak incelendiğini görmekteyiz.

Soysal ayrıca Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in 1970 yılındaki ziyaretinde, dönemin Macaristan Dışişleri Bakanı János Péter ile aralarında geçen bir olayı nakletmektedir. Çağlayangil'in ziyareti şerefine Siklós Şatosu'nda bir yemek tertip edilmiştir. Aynı zamanda eski bir Kalvinist rahibi olan Péter, Çağlayangil'e Kanuni'nin bir Macar porselen sanatçısına ait muhayyel portresini canlandıran bir tabağı hediye ederken şunları söylemiştir; “Eğer Türk dönemi araya girmeseydi, bugün ben bu sofrada sizlere belki de Macarca hitap edemeyecektim.”⁸¹ Bakan János Peter daha önce de buna benzer demeçleri kendisi ile Budapeşte'de görüşen bir Türk gazeteciye vermiştir. Gazete röportajından alıntılacak olursak; 16. yüzyılda Türklerin Macaristan'ı ele geçirmelerinin “Macarların varlığını muhafaza etmesini sağladığını” belirtmiş ve: “şayet Türkler Macaristan'a gelip 150 yıl kadar burada kalmasalardı, bugün Macaristan diye bir ülke olmayacaktı. Çünkü daha 13. yüzyılda Avrupa'da başlamış olan 'Almanlaştırma' hareketi Macarları da yutacaktı. Transilvanya dahi varlığını Türklerin işgaline borçludur. Macar milleti bunu bilmektedir” demiştir.⁸²

1970 yılı ayrıca Macaristan'da Türkoloji kürsüsünün kuruluşunun 100. yılıdır. Kürsünün kuruluşunun 100. yıldönümü dolayısıyla 14-15 Ekim tarihlerinde düzenlenen kutlamalara Türkiye'den de bir heyet davet edilmiştir. Tören günleri “Türk Haftası” olarak ilan edilmiş ve Macar Milli Müzesi'nde tertip edilen sergide “Türklüğün Macarlıkla bin yılı aşkın ilişkisi” çeşitli örneklerle yâd edilmiştir. Bu törene katılan isimlerden biri de Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin olmuştur. Gökbilgin'in bu ziyareti ile ilgili izlenimlerini kaleme aldığı yazısından öğrendiğimize göre, János Péter'in benzeri bir tutumun bu tören sırasında da sergilendiği görülmektedir. Ünlü Türkolog Gyula Kaldy-Nagy, Osmanlı tahrir defterleri üzerinde yapmış olduğu çalışmalara dayanarak hazırlamış olduğu eserinde, Macaristan'ın Osmanlı döneminde sömürülmediğini aksine, Mısır hazinesinden gelen paranın önemli bir kısmının Macaristan'a aktırıldığını ifade etmiştir. Aktarılan bu paranın kale ve şehirlerin ihtiyacı doğrultusunda harcandığını

⁸⁰ Soysal, a.g.m., s. 127.

⁸¹ Soysal, a.g.m., s. 137-138.

⁸² Milliyet, 1.3.1970, s. 3; Bilal N. Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 552.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

ilave eden Kaldy-Nagy, bu dönemde Macaristan'da bulunan bir İngiliz seyyahıtan alıntı yaparak ülkenin refah durumuna işaret etmiştir.⁸³

Bu dönemde iki ülke arasında kültürel ve bilimsel alana yönelik işbirliğini geliştirmek adına bir takım anlaşmalar imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmalar iki ülkenin de katılmış olduğu Helsinki Nihai Senedi'nde desteklenen ilkeler ve hükümler doğrultusunda olmuştur. 3-9 Temmuz 1976 tarihlerinde Dışişleri Bakanlığı Kültür İşleri Genel Müdürü Büyükelçi Vahap Aşıroğlu başkanlığında giden Türk heyeti "*Kültür ve Bilimsel İşbirliği Programı*" adı altında iki yıl süreli bir anlaşma imzalamıştır.⁸⁴ Böylelikle iki ülkenin bilimsel ilişkileri daha kurumsal bir boyut kazanmıştır. Hiç kuşkusuz bu anlaşma hem kültürel hem de bilimsel ilişkilerin ivme kazanmasına neden olmuştur.

Bu programlar ile amaçlanan temel husus, iki ülke kültürünün karşılıklı tanıtımı, bilimsel alanda yürütülen ortak faaliyetlerin temellerinin atılması ve bunlara zemin hazırlanması olmuştur. Bu doğrultuda gerçekleştirilen faaliyetlerden ilki 1978 yılında kurulan ve hala faaliyette olan "*Türk-Macar Tarihçileri Karma Komisyonu*"dur.

1978 yılına gelindiğinde iki ülke arasında "*Kültür ve Bilimsel İşbirliği Programı*" iki yıllık geçerli olmak üzere tekrar imzalanmıştır. İlki ayağı Budapeşte'de imzalanan programın ikincisi Ankara'da, Macaristan Büyükelçisi László Kosta ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kültür ve Enformasyon İşleri Yardımcısı Büyükelçi Vahap Aşıroğlu tarafından imzalanmıştır. Ayrıca programda Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ile Macaristan Radyo ve Televizyon Kurumları arasında karşılıklı işbirliğini öngören bir de protokol imzalanması kararlaştırılmıştır. Programın içeriğinde ayrıca iki ülkenin araştırmacılarına ve öğrencilerine burslar verilmesi, üniversiteler ve bilimsel kuruluşlar arasında da öğrenci ve akademik personel değişimi konuları ele alınmıştır. İki ülkenin kültürünün tanıtılmasının hedeflendiği programda film haftalarından folklor alanlarına kadar çok çeşitli sahalarda işbirliğinin yapılması öngörülmüştür.⁸⁵

Programın imzalanmasından sonra, 21-31 Mart 1979 tarihlerinde "*Macar Kültür Haftası*" düzenlenmiştir. Macaristan Kültür Bakanı Imre

⁸³ *Milliyet*, 15.11.1970, s. 2.

⁸⁴ *BCA*, 30.18.1.2, 356.153.7, Dosya: 112-57.

⁸⁵ *Cumhuriyet*, 21.7.1978, s. 6.

FATMA ÇALIK

Pozagoy'un da katılmış olduğu etkinlik, Türk halkına Macar sanatını yakından tanıma olanağı sağlamıştır. Ferenc Andras, Berna Kabay, Pál Sándor gibi Macar yönetmenlerin filmlerinin yanı sıra, Kodaly Yaylı Çalgılar Dörtlüsü ve Muzsikas Folk Topluluđu gibi grupların müzik dinletileri sergilenmiştir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde de on beş gün süresince Macaristan ile ilintili Türkçe yapıtlar ve Macar edebiyatından Türkçeye çevrilmiş eserlerinin tanıtıldığı bir sergi tertip edilmiştir.⁸⁶

İki ülke arasında benzer bir program da 1981 yılında imzalanmıştır. Üç yılı kapsayan bir dönem için imzalanan bu program yine benzer çalışmaların iki ülke arasında devam etmesine yönelik hükümler içermektedir.⁸⁷ Bu program çerçevesinde karşılıklı sergiler açılmış, kültür günleri düzenlenmiş, sinema haftaları tertip edilmiştir. İki ülke arasındaki çağdaş kültürel bağların meydana gelmesinde ve güçlenerek devam etmesinde bu antlaşmalar oldukça etkin bir rol oynamıştır.

Sovyet Bloğunda yaşanan sarsıntılar, iki ülkenin ilişkilerindeki gelişmeyle kendisini hissettirmiştir. 80'li yıllar iki ülke arsındaki kültürel alışverişin arttığı yıllar olmuştur. Atatürk'ün doğumunun 100. yıl dönümü olan 1981 yılı Macaristan'da da çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Körösi Csoma Derneği, Macar Bilimler Akademisi Tarih ve Felsefe Bilimleri Bölümü ve Lorand Eötvös Üniversitesi Türk Filolojisi Kürsüsü tarafından ortaklaşa düzenlenen bir anma töreni düzenlenmiştir. Törene o tarihlerde Budapeşte'de bulunan Türk-Macar Tarihçileri Karma Komisyonu üyeleri ve Türk Tarih Kurumu (TTK) Başkanı Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın yanı sıra Türkiye'nin Budapeşte Büyükelçisi Osman Başman ve Büyükelçilik mensupları da katılmıştır. Ulu önder Atatürk'ün büyük bir hayranlık ve saygıyla anıldığı bir dizi etkinlik gerçekleştirilmiştir.⁸⁸

Bir sonraki yıl olan 1982'de ise, Macarların ulusal kahramanları olan ve Macar tarihinde bıraktıkları derin izler yanında, Türk-Macar ilişkileri açısından da önemli bir figür olan halk kahramanı Lajos Kossuth'un Türkiye'de ikamet etmiş oldukları evler birer kültür müzesine dönüştürülmüştür. Macar hükümetinin de destekleriyle müze haline gelen

⁸⁶ *Milliyet*, 18.3.1979; *Cumhuriyet*, 21.3.1979, s. 8; *Cumhuriyet*, 21.3.1979, s. 8.

⁸⁷ *Macaristan'dan Görüntüler ve Macar-Türk İlişkileri*, s. 9.

⁸⁸ Géza David, Pál Fodor, "Macaristan Bilimler Akademisinde Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Anma Töreni", *Belleten*, Cilt: LXVII, Sayı: 249, Ankara 2005, s. 129-131.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

ev, Macar Kültür Bakan Yardımcısı Ferenc Ratkai'nin katılımıyla açılmıştır.⁸⁹

Burada ele aldığımız dönem çerçevesinde iki ülkenin arasında kültürel alanda imzalanan son anlaşma 5 Haziran 1989 tarihli, “*Kültür, Teknik-Bilimsel İşbirliği Antlaşması*”dır. Ankara’da imzalanan bu anlaşma, iki ülkenin kültür ve eğitim ilişkilerinin ahdî temelini oluşturmuştur.⁹⁰ Bu antlaşmanın temel hedefi, iki ülke arasındaki karşılıklı yayın akışı, öğrenci ve araştırmacı değişimi ile ilgili yaşanan problemlerin son bulmasıdır.

Bu bölüm başlığı altında değinilmesi gereken bir diğer husus da edebiyattır. Türkiye ve Macaristan edebiyatçılarının, karşılıklı ilişkilerinin uzun soluklu serüvenine paralel olarak sahip oldukları politik, tarihî ve kültürel bağlarla, iki ülkenin edebî yazınında da hissedilir bir etkileşim içine girdikleri görülmektedir. Buna karşın Türk edebiyatının Macaristan’daki çeviri süreci oldukça eskilere dayanmaktayken,⁹¹ Macar edebiyatının Türkiye’de sistemli bir şekilde yayınlanmaya başlaması çok daha sonraları gerçekleşmiştir. Behçet Necatigil’in belirttiğine göre Macar edebiyatından ilk çeviri kitap 1940’ta yayımlanan İ. Lazar’ın *Vesta Rahibesi* (çev: Necmi Seren) isimli romandır.⁹² Daha sonra Hasan Ali Yücel’in önderliğinde başlatılan “*Dünya Edebiyatı’ndan Tercüme*ler” yazı dizisi kapsamında yayınlanan 510 kitaptan 31’i Macar edebiyatına aittir. Yücel’in başlatmış olduğu bu çeviri çalışmalarında, çevirmenler arasında Hungaroloji kürsüsünün mezunlarından olan Sadrettin Karatay, Necmi Seren, Sami N. Özerdim, İbrahim Kafesoğlu ve Nilüfer Paran gibi isimlerde yer almıştır.⁹³

1966 yılının ortalarına kadar Millî Eğitim Bakanlığı’nca çıkarılan *Tercüme* dergisinde Macaristan ile birlikte hiçbir Balkan ülkesi

⁸⁹ *Cumhuriyet*, 21.9.1982, s. 4.

⁹⁰ *Resmî Gazete*, 31.8.1989, Sayı: 20268, s. 3-8.

⁹¹ Vural Yıldırım, “XIX. Yüzyıla Kadar Macar Edebiyatında Türkler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 1, 2, s. 459.

⁹² Behçet Necatigil, “Balkan Ülkeleri Edebiyatlarından Türkçeye Çeviriler”, *Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, 1 Temmuz 1978, Sayı: 322, s. 133.

⁹³ N. Szabó József, “Magyar-Török Kulturális Kapcsolatok A Második Világháborút Követően”, *Világtörténet*, 2004. Tavaszy-Nyár. s. 54-55. Bu dönemde Macarca’dan Türkçeye çevrilen eserlerden bazıları şunlardır; K. Mikes, *Türkiye Mektupları* (Sadrettin Karatay-Millî Eğitim Basımevi (M.E.B.) 1946), M. Jokai, *Altın Adam* (F. Zahir Törümküney M.E.B. 1947), M. Zsigmond, *Tanrı Gözünden Irak* (Sadrettin Karatay M.E.B. 1946), M. Jokai, *Yeni Çiftlik Sahibi* (Sadrettin Karatay, M.E.B. 1948), F. Kölcsey, *Öğütler* (Necmi Seren, M.E.B. 1949)’dir.

edebiyatından çevirinin yer almadığı görülmektedir. Yalnız yine Bakanlığın, Dünya Edebiyatından Tercüme dizisinden kitapların çevrildiği belirtilmektedir. Yayınlanan listede 1970’li yıllardan sonra söz konusu çevirilerin arttığı görülmektedir.⁹⁴

Macaristan’da durumun, Türkiye’ye göre daha iyi olduğu görülüyor. Türkolog Edit Tasnádi’nin belirttiğine göre, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türk edebiyatına olan ilginin azalmadığı, Türk edebiyatı örneklerinin başka dillerden de olsa tercümelerinin yapıldığı görülmektedir.⁹⁵ Macaristan’da 1958 yılında Türk masallarının derlemesi, 1961’de de Türk şiiri antolojisi hazırlanmıştır.⁹⁶ Macarcaya en çok eseri çevrilen Türk şairinin Nazım Hikmet, nesir alanında ise en çok eseri tercüme edilen yazarı ise Aziz Nesin olduğu ifade edilmektedir. Tasnádi, aynı zamanda kendisinin de birçok tiyatro eserini Macarcaya çevirdiğini belirtmektedir.⁹⁷ Tasnádi Macaristan’da radyo programı yaptığı yıllarda *Dünya Edebiyatından Yaşayan Çağdaş Yazarlar ve Şairler* programda on hafta süreyle Türk Edebiyatı’na da yer vermiştir.⁹⁸

Soğuk Savaş döneminin yaratmış olduğu olumsuzluklar, edebiyat alanında da kendisini hissettirmiştir. İki ülke karşı ideolojileri benimsediği için birbirlerinin edebi yazını birer tehdit olarak algılamışlar ve yayın akışı üzerinde çok ciddi bir denetim uygulamışlardır. İki ülke de bu dönemde yayınlar üzerine yasaklar konmuştur.⁹⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren genç Türkiye’nin modernizasyonunda görev alan Macar uzmanların çalışmaları -Atatürk dönemi kadar yoğun olmasa da- bu dönemde de devam etmiştir.¹⁰⁰ Az sayıda da olsa çeşitli nedenlerle gelen -özellikle 1956 İhtilali sırasında- Macarlar

⁹⁴ Necatigil, *a.g.m.*, s. 134-136.

⁹⁵ Edit Tasnádi, “Macaristan’da Türk Edebiyatı”, *Türk Kültürü*, Yıl: XXXIV, Sayı: 398, s. 375.

⁹⁶ Hazai, *a.g.m.*, s. 45.

⁹⁷ Tasnádi, *a.g.m.*, s. 375.

⁹⁸ *Cumhuriyet*, 13.5.1988, s. 4.

⁹⁹ *BCA*, 30.18.1.2, 117,75.19, Dosya: 52-84; *BCA*, 30.18.01.02, 127,95.9, Dosya: 52-253; *BCA*, 30.18.01.02, 127,95.9, Dosya: 52-185.

¹⁰⁰ Bu dönemde ki uzmanlar için bkz. Fatma Çalik, *Türkiye-Macaristan İlişkileri (1939-1989)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Melek Çolak, Muğla 2013, s. 96-116.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

arasında ülkesine dönmeyip kardeş ülke Türkiye’de hayatına devam edenler de bulunmaktadır.¹⁰¹

Sonuç

Siyasî terminolojide “*Soğuk Savaş*” olarak adlandırılan dönemde, Türkiye dış politikada Batı Blok’u ülkeleri arasında yer almıştır. Macaristan ise II. Dünya Savaşı’ndan sonra bir Sovyet bağdaşığı haline gelmiş, dış politikada Moskova’nın tutumunu yakından takip etmiştir. Ele almış olduğumuz bu dönemde, iki ülke arasındaki ilişkiler, uluslararası siyasî konjonktürde farklı kutuplarda yer almalarına rağmen, kalıcı izler bırakacak bir karşıtlık boyutuna taşınmamıştır. Bunun aksine geleneksel bir dostluğa dayanan Türk-Macar politik ilişkilerinde yapıcı bir tutum sergilemiştir. Özellikle her iki ülkenin de çift kutuplu dünya düzeninde birbirleriyle yakınlık kurma gayretinde oldukları ve birbirlerine mümkün mertebe destek olmaya çalıştıkları görülmüştür.

II. Dünya Savaşı biter bitmez iki ülkenin de politik ilişkilerini yeniden tesis edip geliştirmek istemesi, Türk ve Macar halkları arasında tarihten gelen dostluk bağlarının bir tezahürüdür. Söz konusu dönemde, iki ülkenin ilişkilerini şekillendiren ana etken, doğu-batı blokları arasındaki gelişmeler ve bilhassa da Türk-Rus ilişkilerinin seyri olmuştur. Cumhuriyet döneminde hızlı bir şekilde gelişen Türkiye-Macaristan ilişkileri, soğuk savaşla birlikte yeniden bir durgunluk dönemine girmiştir. Özellikle iki ülkenin diplomatik ilişkileri 70’li yıllara kadar oldukça durağan geçmiştir. 1970’lerden sonra, “*gulâş komünizmi*” olarak da isimlendirilen, János Kádár yönetiminin yavaş yavaş sosyalist dogmadan uzaklaşarak kabuk değiştirmesi ve bloklar arası yumuşama, iki ülkenin ilişkilerinde ivme yaratmıştır. İki ülke arasındaki ziyaretler, devlet başkanları düzeyine yükseltildikten sonra ilişkilerde ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır.

Soğuk Savaş’ın oluşturduğu atmosfer dolayısıyla iki ülkenin iktisadî ilişkileri de istenilen düzeye ulaşamamıştır. Ticaret dengesi genel olarak Türkiye aleyhine açık vermiş ve genel ticaret hacmi içinde Türkiye’nin ihracatı düşük düzeylerde kalmıştır. İki ülke arasında imzalanan “*Uzun*

¹⁰¹ Mária Nyiri, “Oldukça Uzak Geçmişten Başlayarak 1996’ya Kadar “Tarih Boyunca Türk-Macar İlişkilerine Kısa Bir Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 149, Nisan 2004, s. 219.

FATMA ÇALIK

Vadeli Ekonomik, Teknik, Sınai ve Bilimsel İşbirliği Antlaşması” ile kurulan “*Karma Ekonomik Komisyonu*” ile ticarî ilişkiler ortak kuramsal bir mekanizmaya bağlanmış, böylelikle iktisadî ilişkilerin artırılması hedeflenmiştir. İki ülke de karşılıklı olarak ticarî fuarlara katılmış, aynı zamanda iki ülkenin ticaret odaları aralarında karşılık ziyaretler tertip ederek ekonomik alanında ilerleme kaydetmesi için çalışmalar yapılmıştır.

Türkiye ve Macaristan ilişkilerinin söz konusu dönemdeki seyri ele alındığında en verimli alanın kültürel ve bilimsel ilişkiler olduğu net bir biçimde anlaşılacaktır. Özellikle Türkoloji çalışmalarının ortaya koymuş olduğu veriler, Macaristan’da “*dost Türk*” imajı yaratmış, Türk kültürüne ve Türkiye’ye karşı ilginin artmasına vesile olmuştur. İki ülke arasında imzalanan anlaşma ve protokollere işbirliğinin bu alanda da geliştirilmesi durumu daha da perçinlemiştir. Denilebilir ki, bu iki ulus arasındaki kuvvetli bağlantıyı sağlayan en önemli faktör, Macar Türkolojisi olmuştur. İki ülkenin kadim dostluğunun temelleri, ortak tarihe ve kültüre dayanmakta bu noktada da Macaristan’daki Türkoloji ve Türkiye’deki Hungaroloji çalışmaları kilit rol oynamaktadır. İki kürsü arasında karşılıklı öğrenci ve öğretim elemanı değişimi, yayın akışı ile ilgili ilişkiler her fırsatta daha ileri bir aşamaya götürülmüştür. Soğuk Savaş’ın yarattığı gergin ortamda sınırlı kalan ilişkiler 80’li yıllardan itibaren Doğu Bloku’nda yaşanan çatırdamalara paralel olarak hızlanmıştır. Bu dönemde imzalanan anlaşmalar ile Türkiye ve Macaristan arasında geleceğe uzanan çağdaş bağlar oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Muamelat Genel Müdürlüğü

Bakanlar Kurulu Kararları

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Fonu

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 18, Yasama Yılı: 2, 34’üncü Birleşim.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

Gazeteler

Cumhuriyet
Milliyet
Resmî Gazete

Kaynak ve Araştırma Eserler

AKBULUT, Dursun Ali, “Çöken Devlet”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2008, ss. 131-157.

AKSEL, Sevgi Can Yağcı, “Türk Basınında 1956 Macar İhtilali: Hürriyet, Cumhuriyet, Ulus ve Zafer’de Haber Sunumuna İlişkin Uzlaşma ve Ayrışmalar”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 39 / Güz 2014, ss. 90-112.

BAŞTAV, Şerif, “Türk-Macar Münasebetlerinde Hungarolojinin Yeri”, *Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu: 24-26 Nisan 1996*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, ss. 37-47.

CİLLOV, Haluk, “Macaristan ile Ekonomik İlişkilerimiz”, *Türkiye Ticaret Gazetesi*, 21.1.1977.

_____, “Macaristan ile Ekonomik İlişkilerimiz”, *Türkiye Ticaret Gazetesi*, 12.11.1982.

ÇALIK, Fatma, *Türkiye-Macaristan İlişkileri 1939-1989*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Melek Çolak, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2013.

ÇOLAK, Melek, *1956 Macar İhtilali ve Türkiye*, Nehir Yayınları, İstanbul 2009.

_____, “Macar Yahudileri ve Türkiye”, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2010, Sayı: 27, ss. 77-87.

FATMA ÇALIK

DAVID, Géza, FODOR, Pál, “Macaristan Bilimler Akademisinde Atatürk’ün 100. Doğum Yılı Anma Töreni”, *Bellekten*, Cilt: LXVII, Sayı: 249, Ankara 2005, ss. 129-131.

EREN, Hasan, *Türklük Bilimi Sözlüğü/1. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

ERKUN, Fethi Vecdet, *Budapeşte’den Ankara’ya*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları: 2, Temmuz 1999.

ERGÜN, Mehmet, *1956 Macar İhtilali*, Akşam Kitap Kulübü Serisi No: 34, İstanbul 1967.

FEJTÖ, Francois, *1956 Macar İhtilali: İlk Antitotaliter İhtilal*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, (çev: Fazıl Bülent Kocamemi), İstanbul 2012.

GÜNGÖRMÜŞ, Naciye, *Macaristan’da Değişim ve Demokrasiye Geçiş (1989-2009)*, Köksav Yayınları, Ankara 2010.

_____, “Hungarológia Törökországban”, *Congressus Oktavus Internationalis Fenno-Ugristaum Jyaskyla 10. 15.8.1995 Moderatores Jyaskyla 1995*, Hungarologische Beiträge; Jyaskyla, 1995, Sayı: 4, ss. 28-31.

HAZAI, Gyorgy, *Tarih Botunca Macar-Türk Bağları*, Budapest 1963.

JÓZSEF, N. Szabó, “Magyar-Török Kulturális Kapcsolatok A Második Világháborút Követően”, *Világtörténet*, 2004. Tavasz-Nyár, ss. 53-62.

KAMEL, Ayhan, “II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk-Rus İlişkileri”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1999, ss. 409-420.

Macaristan’dan Görüntüler ve Macar-Türk İlişkileri, Macar Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Ankara 1984.

Macaristan, İstanbul Ticaret Odası Ülke Etüdüleri Dizisi No. 29, İstanbul 1983.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

Macaristan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari İlişkiler 1987 yılı Raporu, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü.

MOLNÁR, Miklós, *A Concise History of Hungary*, (Translated by Anna Magyar), Cambridge University Press, Sixth Printing, Cambridge 2009.

NECATİGİL, Behçet, “Balkan Ülkeleri Edebiyatlarından Türkçeye Çeviriler”, *Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, 1 Temmuz 1978, Sayı: 322.

NYIRI, Mária, “Oldukça Uzak Geçmişten Başlayarak 1996’ya Kadar Tarih Boyunca Türk-Macar İlişkilerine Kısa Bir Bakış”, *Türk Dünyası Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 149, Mart-Nisan 2004, s. 211-222.

_____, *Atatürk ve Macaristan’da Bulunan Türkler ile Türkiye’de Bulunan Macarlar*, 20-21 Mayıs 1991 Bakü.

Odalar Birliğince Teşkil Edilen Ticaret Heyetinin Macaristan Ziyareti Hakkında Rapor, İstanbul Ticaret Odası, Temmuz 1964, İstanbul.

SESYILMAZ, Tarık Burhan, “Macaristan’ın Dış Ticareti ve Türkiye ile Ticari Münasebetleri”, *Türkiye İktisat Gazetesi*, 14.9.1967, s. 3.

SOYSAL, İsmail, “Mohaç Sonrası Türk-Macar Siyasal İlişkileri Üzerinde Macar Tarihçisi Géza Perjés’in Bir Değerlendirmesi”, *Bellekten*, Sayı: 157, Cilt: XL, Ocak 1976, s. 127-138.

SZÉKELY, András, *A Brief History of Hungary*, Translated: Elek Helvey, Archives of Corniva Kiadó, 4th Edition, Budapest 1973.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996.

TASNADİ, Edit, “Budapeşte Üniversitesi’nde Türkoloji 125 Yıllık”, *Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, Sayı: 400, Yıl: 34, Ağustos 1996, ss. 54-55.

_____, “Macaristan’da Türk Edebiyatı”, *Türk Kültürü*, Yıl: XXXIV, Sayı: 398, ss. 371-375.

FATMA ÇALIK

TIRYAKIOĞLU, İbrahim Ethem, “Dünkü ve Bugünkü Türk-Macar İlişkileri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Sayı: 263, Yıl: 96, Ankara, Eylül 1977, ss. 39.

TOROS, Taha, “Türk-Macar Münasebetleri”, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Nisan-Mayıs 1964, ss. 18-20.

YILDIRIM, Vural, “XIX. Yüzyıla Kadar Macar Edebiyatında Türkler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 1. 2, 459.

İnternet Kaynakları

SARAL, Emre; Türkiye Macaristan Dostluk Antlaşması (18 Aralık 1923), <http://turkinfo.hu/2015/03/21/turkiye-macaristan-dostluk-antlasmasi-18-aralik1923-emre-saral/>, (5.4.2015).

<http://tayyibgokbilgin.info/seyahat-raporlari-monografi-tetkikleri/>, (12.4.2015).